

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Problematika trestů v mateřské škole

Bakalářská práce

České Budějovice 2010

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

Datum odevzdání: červenec, 2010

Autor: Michaela Šišková

Obor: MŠp

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Broumově dne 30.6. 2010

Michaela Šišková

Poděkování:

Tímto děkuji paní Mgr. Evě Svobodové, vedoucí mé bakalářské práce,
za dohled nad mojí prací.

Anotace:

Tato bakalářská práce pojednává o problematice trestů v mateřských školách v České republice. Seznamuje čtenáře s historií trestů a s jejich dělením. V práci se dočteme o alternativním řešení trestů, v tom smyslu, že je lze nahradit takovými výchovnými prostředky, které na dítěti nezanechají negativní vlivy. Dále v praktické části nalezneme vyhodnocení dotazníků, které ukáže, zda jsou tresty v mateřských školách užívány, popřípadě jakého druhu jsou, a zda učitelky znají alternativy, kterými lze tresty nahradit.

Po přečtení práce by měl čtenář získat ucelený přehled o problematice trestů v mateřských školách.

Klíčová slova: trest, efektivní komunikace

Abstract:

This bachelor work deals with issues of punishments in kindergartens in the Czech Republic. It familiarizes readers with the history of punishments and their categorizing. In the work we can read about alternative solution of punishments to the intent that they can be replaced by such educational measures, which do not leave children adversely affected. Further, in the practical section, we can find questionnaire evaluations which can show whether the punishments are used in kindergartens, what kind they are (if applicable) and whether teachers know alternatives that can be used as punishment replacement.

After reading this work the reader should acquire a comprehensive overview about issues of punishment in kindergartens.

Keywords: punishment, effective communication

OBSAH

Úvod.....	7
Teoretická část.....	8
1 Historické pojetí výchovy a trestů	8
2 Výchovný styl nadřazený a partnerský.....	10
2.1 Výchovný styl nadřazený.....	10
2.2 Výchovný styl partnerský.....	10
2.2.1 Efektivní komunikace	11
3 Současné pojetí trestu	16
3.1 Rozdělení trestů	17
3.1.1 Odepření, omezení něčeho milého.....	17
3.1.2 Odepření lásky a jiných potřeb	17
3.1.3 Práce za trest	18
3.1.4 Hrozby, křik, ponížení, výčitky, posměšky a zahanbení.....	18
3.2 Kdy trestáme?.....	20
4 Co namísto trestů?	21
4.1 Pravidla	21
4.2 Přirozený důsledek.....	22
4.3 Opatření	23
5 Vlastní zkušenosti s tresty v MŠ	24
Praktická část	26
Úvod.....	26
1 Metody práce	27
1.1 Hlavní cíl.....	28
1.2 Dílčí cíle.....	28
1.3 Popis výzkumného vzorku	28

2 Předpoklady	31
3 Zpracování a vyhodnocení dat	32
Závěr	53
Seznam použité literatury	55
Přílohy	56

Úvod

Pro téma této bakalářské práce jsem se rozhodla poté, když jsem si přečetla knihu Respektovat a být respektován. Ta mi ukázala nový pohled a dala podněty k přemýšlení. Do té doby mě problematika trestů nijak netížila. Nikdy mě nenapadlo, že tento výchovný prostředek mohu nahradit efektivnější variantou – myslím tím – přirozený důsledek a další varianty efektivní komunikace. Dokud mi nikdo neukázal cestu, chápala jsem trest jako nutné zlo, které tu vždy bylo a z výchovy dětí nezmizí. V praxi vidím, jak je těžké odpoutat se od zažitých rituálů a představit si komunikaci či výchovný a vzdělávací proces bez výhrůžek a trestů.

Sama jsem praktikovala způsoby efektivní komunikace a přesvědčila se, že fungují. Proto se chci touto problematikou dále zabývat a zjistit, jaké povědomí o efektivních technikách mají učitelky mateřských škol v České republice. Zda se snaží aplikovat tyto techniky do praxe či je odvrhly s tím, že jsou naivní nebo neproveditelné z důvodu nedostatku času na individualizaci vzdělávání, které je vyžadováno v RVP PV.

Průzkum bude uskutečněn cestou dotazníků, které budou anonymní. Troufám si tvrdit, že výsledek nebude potěšující. Myslím, že vyhodnocení odhalí běžné trestání dětí, a to především psychicky, a odmítání nových postupů při edukaci z důvodu nepružného myšlení pedagožek nebo přeplněnosti tříd, a tím samozřejmě nedostatku času.

Teoretická část

1 Historické pojetí výchovy a trestů

Trest je asi tak starý, jako lidstvo samo. Adam s Evou byli za trest, že neuposlechli a ochutnali jablko, vyhnáni z ráje, ve středověku se zlodějům za trest usekávali ruce, atd. Každý, kdo nedodrží pravidla společnosti, je potrestán, a také ten, kdo smýšlí jinak než ostatní také. A děti jsou jiné - jiné než dospělý, děti přece mají svůj specifický pohled na svět, (Vágnerová 2000, str.102) „J. Piaget nazval typický způsob uvažování předškolních dětí názorné, intuitivní myšlení (to znamená, že nerespektuje plně zákony logiky).“ Děti jsou také proto zcela závislé na rodičích.

Podle Heluse (2004) v antickém Římě nepřikládali dětství žádný význam. Dítě nebylo samo osobě žádným přínosem, pokud nebylo prospěšné pro rodinu. Pokud nebylo zdravé nebo nebyly prostředky pro pečování o něj, mohlo být zabito. Prodávání dětí také nebylo ničím nepředstavitelným. Až později ve středověku, bylo na utracení dítěte nahlíženo jako na trestný čin a provinilci byli upalováni. Bylo to snad rozvíjející se křesťanskou kulturou a vírou v nesmrtelnost duše.

Dětství nebylo bráno na zřetel, tato etapa života nebyla ve středu zájmu. S dětmi se zacházelo až nelidsky, docházelo k týrání, ať už vědomě, nebo z nevědomosti. Například ovíjení novorozeňat do povijanů bylo doporučováno „znalci“ pro dobrý tělesný vývoj a bránilo před sebeporaněním. Jak píše Helus (2004), dítě bylo svázáno k dřevěnému kříži na ruku i nohu a ovinuto plátnem, a to někdy až do jednoho a půl roku dítěte. Bylo možno ho pak kamkoli odložit a věnovat se práci.

Až později velcí myslitelé jako Komenský, Lock, Rousseau a Pestalozzi vyslovili výhrady k zacházení s dětmi, zaobírali se jejich myšlením a pocity. Prosazovali úctu k jejich životu a naplňování potřeb. Byly to zatím jen pokusy o obrat k dítěti. Další kruté zacházení s dětmi nastalo v době na konci 18. století a na začátku 19. století. Děti byly nuceny pracovat v továrnách za nelidských podmínek a velké

množství jich zemřelo. Chybělo vcítění se do světa dětí, dítě bylo báno jako nesamostatné, náchylné k nemocem a spíše jako přítěž. Jak píše Helus (2004) na děti bylo nazíráno jako na malé dospělé a jejich dětské znaky se lidé snažili potlačit tresty, chtěli aby se dítě chovalo dospěle a mohlo vést dospělý život.

Konec 19. století si žádá pedagogickou revoluci. Dítě má být plnohodnotným člověkem, který má svá specifika, a ta nesmí být potlačována nebo opomíjena. Vychovatel rozvíjí vztah na partnerském principu. K tomuto posunu v pedagogickém působení na děti možná došlo také díky rozvíjejícím se psychologickým proudům. Velkou zásluhu na přeměně edukace a náhledu na dítě, který známe z dnešních dob, má M. Montessori a samozřejmě mnoho dalších.

2 Výchovní styl nadřazený a partnerský

2.1 Výchovní styl nadřazený

Už z názvu vyplývá, na jakém principu je založen – nerovnost, nadřazenost vychovatele a podřazenost dítěte, užití mocenských prostředků. Těmi mohou být fyzická převaha dospělého, existenční závislost dítěte, podceňování názorů dítěte či nezáměr o jeho pocity při řešení problému, také styl komunikace, který dává najevo, že pohled dítěte na věc nemá žádnou váhu. Dítě se pak nutně musí cítit zahnané do kouta, ponížené a frustrované.

Často se s mocenským přístupem k dítěti užívá i trestů, ať už fyzických či psychických jako jsou například nadávky, ponižování a křik. Pokud se jich užívá nadměrně a nepřiměřeně, může to vést až k citové deprivaci dítěte.

Dítěti se nedostává základního pocitu bezpečí a jistoty, a to může zásadním způsobem ovlivnit psychický vývoj dítěte. Dítě nemá žádnou sebedůvěru a sebeúctu. Naruší se jeho pozitivní náhled na svět a důvěra v něj. Schopnost navazovat a udržovat trvalejší vztahy s lidmi dítě také dobře nedokáže, protože jsou založeny na empatii a důvěře v lidi. Pokud se však dítě s těmito schopnostmi nesešlo u svých vychovatelů, potom je i samo postrádá.

2.2 Výchovní styl partnerský

Zakládá se na rovnocenném přístupu k partnerovi, v našem případě k dítěti. Vyznačuje se tím, že dítěti poskytneme svobodu a možnost rozhodování. Respektuje dítě a vnímá jeho názory a prožitky. Pokud učitelka užívá tohoto přístupu, umožňuje dítěti rozvíjet své kompetence a zodpovědnost za své činy, dítě má možnost řešit své problémy. Vyrůstá v člověka, který si váží sám sebe i ostatních. V budoucím „dospělém životě“ je schopno chovat se demokraticky a předávat tyto hodnoty dále společnosti.

Často se může stát, že o partnerském způsobu mluvíme, ale slova nestačí. Jde také o to, jak se u rozhovoru tváříme, jde o intonaci v hlase a spoustu dalších nuancí ve výrazu našeho těla. Pokud bude vychovatel užívat jen prázdné fráze, ale nebude ztotožněn s principem partnerského přístupu k dítěti, pak se vše míjí účinkem.

Neznamená to však, že dítěti nestanovíme žádné hranice, jde však o to, jakým způsobem s dětmi mluvíme a zda pravidla, podle kterých chceme, aby se dítě chovalo, vytváříme s nimi – plnohodnotnou diskusí.

2.2.1 Efektivní komunikace

Při partnerském přístupu ve výchově užíváme efektivní komunikaci. Jde o soubor komunikačních dovedností, které se zakládají na empatické reakci při řešení problému. Někteří lidé tento styl komunikace užívají již od narození, protože se s ním setkali ve vlastní rodině, je pro ně přirozenou součástí vztahů. Ti, kdo však neměli to štěstí a nechtějí vychovávat děti pomocí autoritativního přístupu, se mohou efektivní komunikaci také naučit používat, chce to jen trochu odhodlání, úsilí a cviku. Empatie je sice vrozená, ale empatické reakci se potřebujeme učit. Můžeme se ji naučit, pokud budeme postupovat těmito kroky:

1. soustředěně nasloucháme a projevujeme zájem
2. pojmenujeme pocity, přání a očekávání druhého
3. vyjádříme podporu do budoucna

Příklad: Hm...ano ...aha ...Máš strach, že to nezvládneš. Kdybys potřeboval, můžeme to zkusit společně a příště to bude třeba lepší.

Dále rozdělím efektivní komunikační dovednosti, jak jsou uvedeny v knize Respektovat a být respektován (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová 2006, str.50). Pro správné pochopení jednotlivé techniky užiji příkladu z praxe a srovnání s neefektivním způsobem komunikace. Tučně napsané věty jsou příkladem efektivní komunikace.

2.2.1.1 Popis, konstatování

Jednoduše lze říci, že podstatou popisu nějaké situace je to, že se zaměřujeme na to, co se stalo a ne na toho, kdo to udělal. Soustředíme se na to, co vnímáme, vidíme a slyšíme, ne na hodnocení dítěte nebo dané situace. Popis je neutrální a není nijak citově zabarven. Ke správnému tvoření popisných vět nám mohou napomoci slůvka jako vidím, slyším a cítím.

Příklad: Děti, vidím, že na zemi je hodně hraček.

(Už tady je zase hrozný binec. Všude se válí hračky. Vy se snad po sobě nikdy nenaučíte uklízet. Dělejte, ať už je to pryč!)

Vidím, že jsi smutná, Aničko.

(Už zase brečíš? Nech toho.)

Většinou se k popisu ještě hodí doplnit ho o větu, která by dítě vybízela ke spolupráci na řešení problému.

Příklad: Děti, na zemi je hodně hraček, co s tím uděláte?

Vidím, že jsi smutná, Aničko, můžu ti nějak pomoci, co by ti pomohlo?

Pokud chceme užívat popisu, měli bychom se vyvarovat slov jako už, zase, pořád a negativně zabarvených výrazů. Řadu otázek, které na dítě působí nátlak, lze popisem také eliminovat.

Příklad: Honzíku, každý den máš špinavé tričko a kolem talíře vypadané jídlo. Jak to budeme řešit? Co navrhuješ?

(Proč máš pořád ušmudlané tričko? Ty se nedokážeš normálně najíst?)

2.2.1.2 Informace, sdělení

Informací sdělujeme proč, jak a kdy se něco dělá a jaké jsou důsledky našeho činu nebo chování. Je třeba dávat si velký pozor, abychom informaci nezaměňovali s příkazy. Také je dobré, aby sdělení mělo pozitivní charakter.

Příklad: Děti, za chvíli jdeme na zahradu, je potřeba uklidit hračky.

(Uklízejte!)

Vylité mléko je potřeba utřít, někdo by se po něm mohl smeknout.

(Chceš, aby se tady někdo zmrzačil? Dělej a utři to!)

Nůž je na krájení, do pusy se dává vidlička.

(Nůž se do pusy nestrká.)

Velmi pomáhá, když si uvědomíme, že informace je oznamovací věta s podmínkou v 1. nebo 3. osobě, zatímco příkazy jsou formulovány ve 2. osobě (ty, vy). (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová 2006, str.58).

Díky informacím rozvíjíme v dítěti zodpovědnost, dítě má na výběr, zda informaci využije, ale užíváním příkazů v dítěti podporujeme pouze poslušnost.

2.2.1.3 Vyjádření vlastních očekávání a potřeb

Věty, kterými chceme vyjádřit vlastní potřeby či očekávání začínají formulkami:

Potřebuji, aby ...; Očekávám, že ...; Pomohlo by mi, kdyby ...; Doufám, že ...; Chci ...; Trvám na tom, že ...; Chtěla bych ...

Pokud zvolíte některý z těchto začátků, vyjádříte své přání a vyvarujete se negativního hodnocení. Často ve vyhrocených situacích je učitelka plná emocí a má právo je prožívat, ale aby je mohla dobře zvládnout, je dobré je vyslovit, nedusit je v sobě.

K tomu slouží tzv. já-výrok:

Opravdu už se zlobím, doufám, že toho necháš.

Děti, jsem unavená a bolí mě hlava, pomohlo by mi, kdybyste si hrály potichu.

Toto jsou vlastně také informace, kterými dáváme najevo, jak se cítíme a co potřebujeme. Tyto informace musí být vždy pravdivé. Kdyby učitelka emoce a únavu jen předstírala, děti to poznají z řeči těla. Později už takovému sdělení nebudou věřit.

2.2.1.4 Možnost volby

Zde necháme volit dítě mezi dvěma nebo více možnými variantami. Používáme formuli – Můžeš si vybrat ...zde dítěti umožníme širší spoluúčast, nebo formuli - Uděláš to tak ...nebo tak ...zde nabízíme dvě konkrétní možnosti.

Příklad: **Můžete si vybrat, jakou pohádku dnes budeme číst.**

Můžete kreslit pastelkami nebo malovat temperami.

Uklidíte ten hrad hned nebo to necháme až po svačině?

Tato dovednost umět si vybrat, je také velmi důležitá pro život, dítě se naučí přemýšlet o výhodách a nevýhodách své volby. Přemýšlí také nad tím, jaký důsledek bude mít jeho rozhodnutí a musí nad ním převzít zodpovědnost. Pokud dáváme dítěti na výběr, musí být přijatelný jak pro učitelku, tak pro dítě. Následující příklad tento požadavek nespĺňuje: Uklidíš to hned, nebo chceš pár facek?

2.2.1.5 Dvě slova

Tato dovednost je úsporná ze dvou důvodů, šetří čas a nervy, nejen naše ale i nervy dětí. Zdlouhavé vyčítání, obviňování a upozorňování na chyby je ubíjející a ponižující. První slovo by mělo být vždy oslovení, odstraní direktivní tón. Užívat bychom je však měli, jen pokud jsme si jisti, že dítě bude přesně vědět, co mu chceme sdělit, pokud již před danou situací proběhlo bližší vysvětlení.

Příklad: **Jani, kapesník.** (Běž se vysmrkat, už máš zase nudli.)

Kluci, žádné rvačky. (Už zase? Běžte od sebe!)

2.2.1.6 Prostor pro spoluúčast a aktivitu dětí

Zde se snažíme o to, aby dítě vyjádřilo svůj názor na nějakou situaci či problém. Nesnažíme se za každou cenu být vůdci, nalézt to správné řešení a pustíme děti také ke slovu. Ukážeme dítěti, že nejsme neomylní a rádi si vyslechneme jeho náhled na věc. Tímto způsobem můžeme dítě naučit, že nemusí být samo na řešení svých problémů a může si říci o radu svým blízkým.

Příklad: **Honzíku, je mi to moc líto, ale na tebe už žádné autíčko nezbylo, vím, že jsi ho moc chtěl. Co s tím uděláme?**

Pět'ο, Honzík je opravdu moc smutný, že na něj nezbylo autíčko. Co myslíš, že by se s tím dalo udělat?

Pokud však dítě odpoví, že neví, je samozřejmě na učitelce, aby navrhla řešení sama.

Příklad: Třeba byste se mohli střídat?

Pokud dítě naše řešení nechce využít, nenutíme ho a necháme ho nést důsledky jeho jednání. Příklad: Pět'a se nechce střídat a nechce Honzíkovi ani na chvíli auto půjčit. Honzík začne plakat. **Pět'ο, vidím, že Honzík je ještě smutnější než předtím. Zkusíme si auto půjčit někde jinde.** Je velmi pravděpodobné, že Pět'ovi bude Honzík líto, dojde k empatické reakci a vezme ho k sobě do hry.

Aby nepůsobily některé věty stroze a uměle, je dobré některé dovednosti kombinovat. Je také možné, že vše užijeme správně, ale k vyřešení problému to nepovede. Zakončíme rozhovor větou: „Dobře, je to tvé rozhodnutí“, bez vyčítání a obviňování a necháme na dítě dopadnout důsledky jeho jednání.

3 Současné pojetí trestu

Trest je jedním z výchovných prostředků, který jako pedagogové můžeme užívat. Podle Matějčka se k trestu uchýlíme tehdy, pokud dítě neplní to, co po něm požadujeme. Odchýlí se od výchovného cíle, který jsme si předsevzali naplnit. Cílem užití trestu tedy je, aby dítě změnilo své chování, tak jak pedagog uznává, že je správné a žádoucí ve společnosti.

Je to (Čáp 2001, str. 253) „takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním, které:

- 1) vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání;
- 2) přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.

Dítě tedy prožívá nepříjemný pocit, někdy pocit zahanbení a ponížení, také strach a zlobu, křivdu a nepochopení, může být zmatené a udivené z jednání dospělého, nebo dokonce může cítit úlevu, že už je vše za ním a může pokračovat ve hře, či jiné činnosti. Situace, kdy dítě trestáme, je pro něj stresovou situací. To ovšem neplatí tehdy, když trest, který jsme si pro dítě vymysleli, ono samo jako trest neprožívá. Někdy se dokonce může stát, že dítě vnímá trest spíše jako odměnu. Vybaví se mi příklad chlapce, kterému se v rodině nikdo nevěnoval, tak jak by potřeboval. Rodiče byli příliš zaměstnáni prací a svými problémy, že pozapomněli, že jejich dítě potřebuje pozornost, potřebuje si popovídat a pomazlit se. Děti nejsou hloupé, a tak přišel chlapec na to, že pokud bude „zlobit“, například budě dělat přesný opak toho, co po něm rodiče požadují, dostane se mu konečně pozornosti, kterou tak moc potřebuje. I když ve formě pohlavku, nebo křiku a výčitek. Nakonec se pro dítě tyto formy trestu stanou projevem lásky jeho blízkých. Proto si uvědomme, že co je trestem pro jedno dítě, nemusí být pro ostatní a naopak.

3.1 Rozdělení trestů

Užívá se zpravidla dvou trestů – fyzický a psychický. Za fyzický trest považují - facku, pohlavek, plácnutí přes ruku, plácnutí přes zadek, vytahání za uši nebo jiný počín, který způsobí dítěti tělesnou bolest. V praxi učitelky jsou tyto tresty nepřijatelné.

Psychické tresty se užívají také často a možná si to ani neuvědomujeme. Často se na dítěti podepíše více než tělesný trest. Pokud jsou užívány v míře neúnosné pro dítě a hraničí až s psychickým týráním, mohou na dítěti zanechat takové následky, které vyřeší pouze psycholog či psychiatr. Proto si psychické tresty rozebereme podrobněji v následující kapitole. (Dělení trestů dle Matějčeka 1994, str.74-87)

3.1.1 Odepření, omezení něčeho milého

Odepřením nebo omezením něčeho milého se rozumí odepření nějaké odměny. Musíme však myslet na to, že co je pro jedno dítě odměnou, pro druhé být vůbec nemusí. Samozřejmě, že každé dítě v mateřské škole si rádo hraje a odepření jeho oblíbené hračky, bude pro něj trestem, ale ne každé dítě se rádo zapojuje do skupinových pohybových her, raději sedí někde v koutku a pozoruje ostatní, je to spíše introvertní typ. Pokud například toto dítě potrestáme tím, že mu odepřeme tyto hry, trest vlastně nemá smysl. Smysl by měl, pokud potrestáme dítě, které miluje pohybové vyžití a má rádo kontakt s ostatními vrstevníky. Ve své praxi jsem se setkala i s tím, že jeden chlapec vůbec neměl rád „cucavé bonbóny“, a tak by mu odepření této sladkosti ani v nejmenším nevadilo.

3.1.2 Odepření lásky a jiných potřeb

Zde není o čem diskutovat, pokud dítěti odepřeme projevy lásky, jako je hlazení či mazlení, dítě se pak cítí odstrčené a ztrácí pocit jistoty a bezpečí. Odepírání základních lidských potřeb, jak jsou popsány v Maslowově pyramidě potřeb, je snad nejhorší forma trestu, která může být. Možná si některý čtenář vzpomene, jak bylo kruté a ponižující,

pokud ho paní učitelka nepustila na záchod při odpoledním spaní ve školce. Tyto tresty si většinou lidé pamatují po celý život.

3.1.3 Práce za trest

Práce, kterou dítěti uložíme, by měla mít přímou spojitost s jeho prohřeškem. Například pokud rozbije jinému dítěti hrad z kostek, mělo by jít a postavit mu hrad nový. Musíme však jít k samé podstatě věci a zjistit, zda dítě rozbilo hrad úmyslně či při jiné hře o hrad jen zavadilo. Trestat za nešikovnost či neobratnost by se rozhodně nemělo.

Pokud dítě trestáme nějakou prací, která je vlastně přirozeným důsledkem jeho provinění, dítě má možnost svou chybu napravit a odstranit svůj pocit viny. Zadáme li však dítěti, které schválně rozbilo hrad z kostek, aby uklidilo celou hernu, možná se naštve a ještě se probudí velká nechuť k uklízení hraček.

Tento trest je podle mého názoru nevhodným výchovným prostředkem.

3.1.4 Hrozby, křik, ponížení, výčitky, posměšky a zahanbení

Tyto formy trestu ublíží dítěti nejvíce, pokud je vysloví někdo blízký, někdo koho má dítě rádo a na jehož náklonnosti mu záleží.

Všechny výše uvedené termíny mají jedno společné, měly by v dítěti vzbudit lítost a stud nad svým jednáním, které je v rozporu s nastavenými pravidly chování. Dítě by mělo litovat svých činů a mělo by je chtít napravit.

Pokud se hrozby často opakují, ale učitelka je vlastně nemyslí vážně a nechce je uskutečnit, dítě si na ně po čase zvykne a jdou „jedním uchem tam a druhým ven“. Na některé děti hrozby trestu mohou působit velice stresově a dítě se pak chová neuroticky, například při každém nezdaru pláče.

Pokud dítě ponižujeme, například srovnáváním s ostatními úspěšnějšími dětmi v kolektivu, dříve nebo později se nám odcizí a bude nenávidět nás nebo tento kolektiv.

Výčitky typu: „Vidíš, kdybys nelítal, tak bys nespádl, já jsem ti to říkala“, dítěti v onu chvíli také nepomohou a myslím, že pád je už dostatečným trestem sám o sobě.

Křik může být spojen s každým z výše uvedeným termínem a vyjadřuje náš pocit nelibosti a rozčílení, učitelka zde neovládá své negativní pocity – a to je známkou neprofesionálního chování.

Posměšky, které jsou spojeny s pocitem zahanbení dítěte, jsou udílány spíše ze strany ostatních dětí v kolektivu. Děti se často posmívají, protože druhý vypadá odlišně, nesprávně vyslovuje nebo pro jiné nápadnosti, za které vlastně ani nemůže. Zde je na učitelce, aby kolektivu osvětlila problém dítěte, které je terčem posměchu a zamezila v dalším ubližování tomuto dítěti. Posměšky ze strany učitelky jsou většinou udílány formou, která je nenápadná. „Ty jsi takový náš nešika, vid’?“ „Honzíku, ty ani chodit nemusíš, ty to stejně asi nezvládneš.“ Pokud se takto učitelka vyjadřuje o dítěti často, dítě si tyto postoje k jeho osobě tzv. zvnitřní a začne se podle nich samo chovat. Bude mít nezáměr či strach cokoli dělat, protože si bude myslet, že to nedokáže, jak se již mnohokrát před tím stalo. Ztratí důvěru samo v sebe. Tentýž náhled na dítě získá i kolektiv a dítě se nálepky, kterou dostalo, už těžko zbavuje.

Zmínila bych ještě jeden trest - „Kolektivní“ – kdy všichni pykají za chybu jedince nebo menší skupiny. S tím se lze v mateřské škole také setkat, učitelky jej užívají, když nemohou odhalit viníka. Například: „Kdo rozbil ten květináč?“ Děti samy ani nevědí, protože byly příliš zabrané do hry na honěnou. „Dobře, když se nechce nikdo přiznat, všichni sednout ke stolečkům a bude tady klid.“

Všechny tyto tresty jsou pro děti velmi psychicky náročné, ponižující, stresující a ubíjející, podle mého názoru by je učitelka v mateřské škole neměla užívat, je to velice neprofesionální.

3.2 Kdy trestáme?

Trestu neužíváme pouze, pokud chceme, aby dítě dodržovalo určitá pravidla, aby vědělo, co se smí a co ne, aby napravilo, co způsobilo, jak už jsem se zmínila výše. Užíváme ho i tehdy, pokud chceme prosadit svou moc a pravdu, pokud potřebujeme cítit pocit nadřazenosti. Užijeme jej i v té chvíli, když se cítíme bezradní a nevíme, jak dál situaci řešit. Pokud na nás působí naše emoce, jako jsou hněv, špatná nálada, pocity studu za chování dítěte nebo strach o ně, a my je nedokážeme zvládnout, také nám ruka může „uklouznout“.

Neopomeňme i další faktory, které mohou ovlivnit užití trestu, těmi jsou – osobní problémy (odreagování vlastních problémů na dítěti), pohodlnost (plácnout dítě je rychlé řešení a nestojí téměř žádnou námahu) a časový stres („Dělej – plesk – není čas a ty tu zase blbneš“). Příčinou také může být, že si dospělý nese takovýto model řešení problémů z rodiny. Pokud jej jako malé dítě rodiče trestali, sám nezná jiný způsob jak danou situaci řešit.

Problematika popsaná v předešlém odstavci by však neměla potkat pedagoga v mateřské škole. Pokud se tak stane, a to opakovaně, je to jen známka toho, že pedagog profesně selhal a není člověkem na svém místě. Myslím, že by se měl zamyslet nad tím, že opustí toto místo a najde si zaměstnání, ve kterém nebude výchovně působit na děti. (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová 2006, str. 123, 124) „Trestání může poškodit emoční, sociální a morální vývoj dítěte, pedagog svým jednáním přenáší mocenský model do dalších vztahů v životě dítěte.“ Pokud dítěti ubližujeme, brzy v nás ztratí důvěru a co víc, poškozujeme jeho sebeúctu, stále ho strážíme k zemi a ujišťujeme ho v tom, že „nemá na to, aby samostatně jednalo, myslelo a projevovalo se.“ Důsledky trestání mohou přetrvávat až do dospělosti: (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová 2006, str. 132) „mocenské chování či přijetí role oběti, návyk neustále bojovat nebo naopak návyk nechat sebou manipulovat, přijímání trestů jako odpustků, aniž by došlo ke změně v chování, malá schopnost řídit se vlastním svědomím a rozeznat co je správné a nesprávné, lhaní a podvádění“.

4 Co namísto trestů?

Jsem zastáncem toho, že žádný trest není vhodným prostředkem výchovy. Pojdme se tedy podívat, čeho užívat namísto trestů.

Pokud trest na dítě nějakým způsobem působí a ono se bojí dalšího, pravděpodobně po nějakém čase nežádoucí chování vymizí. „(Matějček 1968, str. 24) ...naučí se sice něco nedělat, ale tím se ještě nenaučí dělat to, co je správné.“ Toho můžeme dosáhnout užitím odměny. Tou upevňujeme žádoucí chování. Avšak jsou tu určitá rizika, že pokud nedojde ke zvnitřnění daného pravidla chování, dítě se bez odměny správně chovat nebude, nebo se stane jen slepě poslušnou loutkou, která je závislá na názoru ostatních, nadřazených lidí. Pro jeho další život to může být až nebezpečné (mohlo by následovat i nesprávného příkladu, jen kvůli odměně nebo libému pocitu, např.: začlenit se do sekty a podobně).

Pokud chceme, aby si dítě uvědomilo, co dělá špatně a při příští podobné situaci se snažilo své chování změnit, vyřešit problém, tak jak je správné nebo morální, bylo by vhodné užívat ve výchově pravidel, přirozených důsledků, které vyplynou, pokud dítě pravidlo nedodrží, a také opatření, která by přispěla k nápravě jeho jednání. Učíme takto dítě tomu, že nese odpovědnost za své činy, a učíme ho morálním zákonům společnosti. Pokud dítěti umožníme prožít přirozený důsledek svého činu, docílíme toho, že dítě jedná na základě vnitřní motivace, ne vnější, a bude tak jednat i v naší nepřítomnosti.

4.1 Pravidla

V první řadě, tvoříme pravidlo společně s dětmi. Za druhé, pokud tvoříme pravidlo, mělo by být smysluplné. Nač dodržovat pravidla, která nemají smysl? Zatěžuje to dítě i nás, pedagogy. Ano i pedagogy, protože, za třetí, by stanovená pravidla měla platit i pro ně a měli by je důsledně dodržovat. A za čtvrté bychom měli hledat i přirozené důsledky, které by mohlo mít nedodržení našich pravidel.

Pravidla dětem dávají řád a řád je pocit bezpečí. Je tedy vhodné, je ve výchově užívat. Také vedou k prosociálnímu chování vůči ostatním lidem, (Svobodová 2007, str. 20) „děti se učí nikoho neomezovat, uvědomit si, že moje svoboda končí tam, kde mé jednání omezuje svobodu jiného.“ Prosociálně se dítě chová tehdy, když se dokáže vcítit do druhé osoby a snaží se jí pomoci nebo vycházet vstříc, ale pozor jen díky vnitřní motivaci. Pokud pomáhá druhým za účelem nějakého zisku, je to pouhá vypočítavost, a pokud vychází vstříc jen proto, že se bojí trestu, jde o vnější motivaci, kterou dítě nemá, pokud není na blízku hrozící autorita.

K bakalářské práci je přiloženo CD s ukázkou, která byla natočena v mateřské škole a v níž můžeme vidět, že s dětmi lze bez problémů diskutovat o vážnějších tématech, že jsou děti aktivní, mají spoustu nápadů a mají potřebu je učitelce sdělit. Sama v ukázce figuruji jako vedoucí diskuse, myslím si však, že vzhledem k malé praxi jsem nedostatečně zdůraznila přirozený důsledek, který vznikne porušením již zavedeného pravidla. Také jsem sklouzla k nabízení varianty opatření, při nedodržení pravidla, místo abych děti dostatečně slovně provokovala a ony na toto opatření přišly samy.

Chyby, kterých jsem se dopustila, lze však cvičením v praxi lehce napravit a partnerský přístup k dětem začne nést vytoužené ovoce.

4.2 Přirozený důsledek

Vymezíme si pojem přirozený důsledek pomocí srovnávání s trestem. Tak nejlépe porozumíme jejich odlišností.

Přirozený důsledek se logicky vztahuje k chování dítěte, má přímou souvislost s tím, co udělalo nesprávně. Například, pokud dítě v mateřské škole rozlije hrnek s čajem, ví nebo ho dovedeme k tomu, že by mělo dojít pro hadr a louži na zemi utřít. Pokud bychom dítě měli za tento čin potrestat, do poslední chvíle vlastně nebude vědět, co bude následovat, zda křik, pohlavek, či věta: „Běž a koukej za trest uklidit celou hernu.“ Je vlastně na nás, jaký trest pro něj vymyslíme, ale přirozený důsledek čerpá z pravidel v dané třídě a společnosti, z porušení nějakého pravidla, které jsme si

stanovili. Užitím trestu se dítě nenaučí, jak správně vyřešit danou situaci a pro příští obdobnou situaci mu nedáme žádný návod.

Tresty jsou často útočného charakteru, doprovází je komentář, který odsuzuje, znemožňuje, útočí na osobu dítěte. Například: „Co to děláš, prosím tě? Běž mi z očí, jsi hrozný nešika. Pořád koukáš, kde co lítá ... už na tebe nemám nervy!“ Přirozený důsledek neútočí na dítě, ale pouze popisuje danou situaci a vybízí dítě k nápravě. „Pepo, rozlil jsi mléko.“ Pokud dítě samotné nenapadne mléko utřít, pobídneme ho. „V umývárně je hadr, prosím, utři tu louži, mohl by se po ní někdo smeknout.“ Je dobré přidat i takový komentář, který dítěti objasní smysl našeho požadavku.

Záleží také na tónu našeho sdělení, pokud budeme naštvání a pokud budeme užívat přirozeného důsledku z donucení, ne z vlastního přesvědčení, stejně pro dítě vyzní jako trest.

Proč si myslím, že je lépe užívat ve výchově přirozených důsledků nežli trestů? Naučíme dítě odpovědnosti. (Matějček 1996, str. 99) „Odpovědnost znamená zvýšený ohled k druhým (či k něčemu mimo nás) a snížený ohled k sobě samému ...psycholog bude „odpovědnost“ definovat jako určitou pohotovost či připravenost jednat v určité situaci určitým způsobem – odpovědně.“ Shoduji se také s názorem Matějčka, že vést pouze k odpovědnosti nestačí (i když užíváme vhodnějšího prostředku ve výchově než je trest, který k odpovědnosti nevede). Je třeba v dětech posilovat empatické reakce, nesobeckost a vést je k tomu, aby neomezovaly druhé.

4.3 Opatření

Opatření jsou tu pro případ, že by dítě pravidlo porušilo a nechtělo nést důsledky svého jednání. (Svobodová 2007, str. 19) „Učitelka by měla být sama vnitřně přesvědčena, že děti netrestá, ale dává jim důvěru a šanci pravidlo zvládnout. Pokud sama vnímá toto opatření jako trest a nebude schopna ovládnout svůj nonverbální projev, dítě ho bude vnímat také jako trest.“

5 Vlastní zkušenosti s tresty v MŠ

Působím již rok v pedagogické praxi jako učitelka v mateřské škole, také při bakalářském studiu jsem měla možnost pozorovat ostatní učitelky, a byla jsem mnohokrát svědkem toho, jak učitelky trestají děti. Fyzické trestání dětí je v mateřské škole nepřijatelné, sama jsem však na vlastní oči viděla ono „neškodné plácnutí přes ruku“ nebo rychlý „výchovný“ pohavek. Učitelky se k těmto výchovným prostředkům uchýlily ve chvíli, když už neviděly žádné jiné východisko, dítě ne a ne poslechnout a ony byly v časové tísní nebo, jak samy říkají, „měly už nervy nadrané“. Nutno říct, že to je vůbec neomlouvá, naopak vyhocené situace profesně nezvládly a měly by se nad svým jednáním zamyslet. V nezávazných rozhovorech s učitelkami, jakoby „mimo záznam“, jsem zjistila, že si myslí, že pohavek, facka nebo plácnutí přes zadek v pravou chvíli, je účinnější než domlouvání „už po stopadesáté“. Rozhodně tento názor zastávají ve výchově vlastních dětí.

Učitelky užívají při výchovném působení na děti různých trestů, například vyloučení z kolektivu při hře. Toto je podle mého dobrý způsob, pokud dítě ostatním ubližuje nebo hru záměrně ničí a nespolupracuje. Záleží však na tom, jak mu učitelka vyloučení z kolektivu (například odchod do jiné části třídy, či usednutí ke stolečku) vysvětlí. Většinou jsem se setkala s větou „A ty odchod! Už tě mám dost! Sedni si ke stolku a maluj si!“ Pokud by mu učitelka vysvětlila, že svým chováním porušuje pravidla hry, a pokud je nebude dodržovat, nemůže ji s dětmi hrát, a proto bude muset odejít a vybrat si činnost, která ho zajímat bude, bylo by vše v naprostém pořádku. Trest už by nebyl trestem, ale přirozeným důsledkem jednání dítěte.

Dalším oblíbeným trestem je odepření laskominky. Ten je podle mé zkušenosti účinný jen ze začátku, když to dítě velmi mrzí, pak si dítě uvědomí, že sladkosti ke své spokojenosti vlastně nepotřebuje, a „zlobí“ nadále. Tady funguje spíše opačný mechanismus, když posílujeme vhodné chování nějakou odměnou, třeba sladkostí (ale to je velmi nebezpečné, protože bonbónek pak slouží spíše jako úplatek), myslím si, že větší odměnou je pro dítě usměvavá paní učitelka, pohlazení a vyjádření opravdové

radosti nad jeho pokroky. Nebo zážitek z nové zábavné hry, ve které může prožívat radost s ostatními.

Dále jsem se setkala s trestem skládání puzzle za jakýkoliv prohřešek proti daným pravidlům chování ve třídě. Děti ve třídě této paní učitelky budou mít asi až do smrti odpor k této uklidňující formě zábavy. Myslím, že každá práce jako trest je nevhodná, děti si pak k práci budují negativní vztah. U mě ve třídě dostávají děti „práci“ dokonce za odměnu, užívám hravé motivace a děti ji rády a s nadšením dělají.

Nebudu dále popisovat různé tresty, ale musím se zmínit o jedné paní učitelce, u které jsem byla na praxi a poznamenala mě na celý život. Nelekejte se, myslím tím v pozitivním slova smyslu. Paní učitelka bravurně a přirozeně zvládala efektivní komunikaci s dětmi i dospělými. Byla jim partnerem za každých okolností. Byla přirozeně vstřícná, laskavá a vyzařovala z ní pohoda. Dokonce i v případě, když měla velké zdravotní problémy. Díky její osobě byla ve třídě bezvadná atmosféra a spokojené děti. Díky jejímu přístupu byly děti otevřené, přemýšlející, samostatné a citlivé ke všemu okolo nich.

Jednou bych chtěla být tak dobrou učitelkou, jako je ona.

Jednou mě napadla taková myšlenka. Pokud se k dětem chovám podle zásad partnerského přístupu, respektuji je a užívám efektivní komunikace, máme se všichni dobře, ve třídě je uvolněná atmosféra. Děti si ke mně získají respektující a milující vztah. Ale jak se dítě cítí, když vyjde ze školky a jeho blízcí s ním takto nejednají? Vedou výchovu spíše autoritativním způsobem, na dítě doma křičí, trestají ho a vnímají ho jako ne sobě rovného? Je mi jasné, že dítě je miluje, jsou to přeci rodiče, ale nebude zmatené? Nebude více zranitelné, než kdyby neokusilo mého přístupu ve školce? Nebude mu výchova rodičů více ubližovat, protože si uvědomí, že se k sobě lidé mohou chovat i jinak? Nebo je to v pořádku a je naší povinností ukázat dítěti možnost jiné cesty životem, bez ohledu na výše psané hrozby?

Nechť si každý čtenář zkusí na tuto zajímavou otázku odpovědět sám.

Praktická část

Úvod

V praktické části se budu zabývat hlavně vyhodnocením distribuovaných dotazníků. Vyhodnocovat budu pomocí kontingenčních tabulek, ve kterých je zobrazeno procentuální rozložení odpovědí na danou otázku. Shrnutí výsledků z vyhodnocení a potvrzení či vyvrácení níže popsaných předpokladů uvedu v závěru práce.

1 Metody práce

Vzhledem k tomu, že cílem praktické části této bakalářské práce je zmapovat, jakým způsobem jsou nahrazovány tresty v mateřských školách a zejména jaké postoje mají učitelky mateřských škol k alternativním trestům, zda jich využívají, nebo zda jsou o nich alespoň informovány, rozhodla jsem se využít techniky dotazníku. Využití dotazníku mi umožňuje v poměrně krátké době získat potřebné informace od požadovaného vzorku respondentů. Dalšími přednostmi dotazníku, které využiji ve své práci, jsou efektivita sběru informací, nízká nákladnost a především přesvědčivá anonymita. Téma, které jsem zvolila, je poměrně citlivé a předpokládám, že pro některé učitelky mateřských škol by mohl být problematický přímý rozhovor. Jak uvádí Disman, dotazník je standardizovanou technikou, to znamená, že předpokládá využití zejména uzavřených otázek, které bude možné následně spojovat do homogenních skupin a na tomto základě je vyhodnocovat (Disman, 2005, s. 127). Vzhledem k již zmíněné citlivosti tématu, využívám ve svém dotazníku nejen uzavřených otázek s přesně stanovenými kategoriemi odpovědí. Tento druh otázek doplním o otázky otevřené, které mi umožní doplnit získané informace o názorech učitelek mateřských škol. Jiná forma otázek, které jsou součástí mého dotazníku, jsou otázky projektivní. Podle Dismana se v tomto typu otázek neptáme na názory či postoje respondenta, ale na postoje ostatních osob. Přičemž předpokládáme, že respondent promítne do těchto názorů své vlastní hodnoty (Disman, 2005, s. 153). Vzhledem k tomu, že si nemohu být jistá, že tento mechanismus opravdu nastane, jsou posledním typem otázek, které využiji, otázky kontrolní. Tímto způsobem ověřím, zda jsem prostřednictvím otázek projekčních získala validní informace, tedy to, zda jsem měřila skutečně to, co zamýšlím. Z výše zmíněných důvodů považuji využití techniky dotazníku pro tuto práci za nejpřínosnější. Pro přehlednost tématu dále uvádím dílčí cíle praktické části této práce.

1.1 Hlavní cíl

Zjistit, jakými technikami jsou tresty nahrazovány, pokud učitelky tvrdí, že děti netrestají, jakými proměnnými je využití alternativních trestů ovlivněno.

1.2 Dílčí cíle

- Zjistit, zda délka praxe učitelek mateřských škol ovlivňuje jejich postoje k využití alternativních trestů v mateřských školách.
- Zjistit, zda počet dětí ve třídách mateřských škol ovlivňuje postoje učitelek k využití alternativních trestů v mateřských školách.
- Zjistit, zda má na postoje učitelek k využití alternativních trestů v mateřských školách vliv jejich osobnostní typ.

1.3 Popis výzkumného vzorku

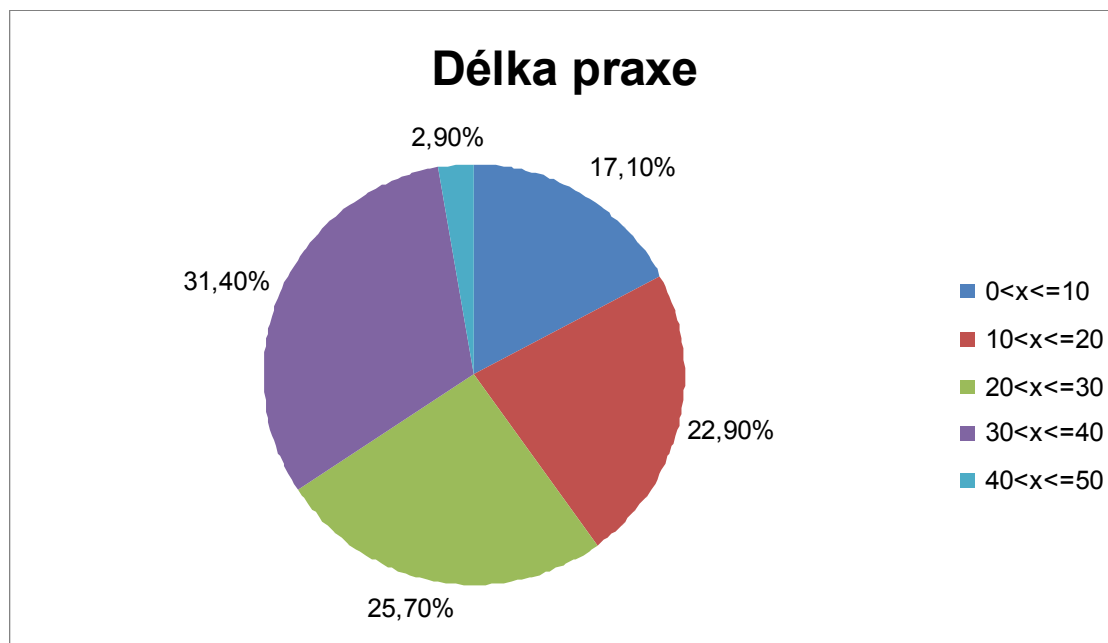
Výzkumný vzorek byl sesbírán v rámci oblasti Broumovsko. Tuto oblast jsem vybrala záměrně, protože v ní sama působím jako učitelka v mateřské škole. Broumovsko je tvořeno městem Broumov a přilehlými vesnicemi, mezi které patří Šonov, Rožmitál, Božanov, Martínkovice, Otovice, Olivětín, Ruprechtice, Jetřichov, Hejtmánkovice, Vernéřovice, Vižňov a malé město Meziměstí. Nachází se zde 13 mateřských škol. Dotazníky byly zadány do všech dostupných mateřských škol a všem dostupným učitelkám v nich. Celkem jsem rozdala 36 dotazníků učitelkám mateřských škol a pouze jedna respondentka odmítla odpovědět. To znamená, že návratnost dotazníků byla 97,3%. Prostřednictvím zadaných dotazníků jsem získala vzorek, který jsem dělila na základě dvou vlastností – délka praxe a počet dětí ve třídě. Průměrná délka praxe ve vzorku je na hranici 24 let. Nejkratší doba praxe je půl roku, nejdelší

praxí je 45 let. Nicméně nejpočetnější zastoupení respondentek je v kategorii délky praxe mezi 30 a 40 lety.

Tabulka č.1 – Rozdělení délky praxe do kategorií

Kategorie	Délka praxe	
	Četnost	Rel.četn. všech
0<x<=10	6	17,10000
10<x<=20	8	22,90000
20<x<=30	9	25,70000
30<x<=40	11	31,40000
40<x<=50	1	2,90000

Graf č.1- Procentuální rozložení četnostního zastoupení praxe u učitelek

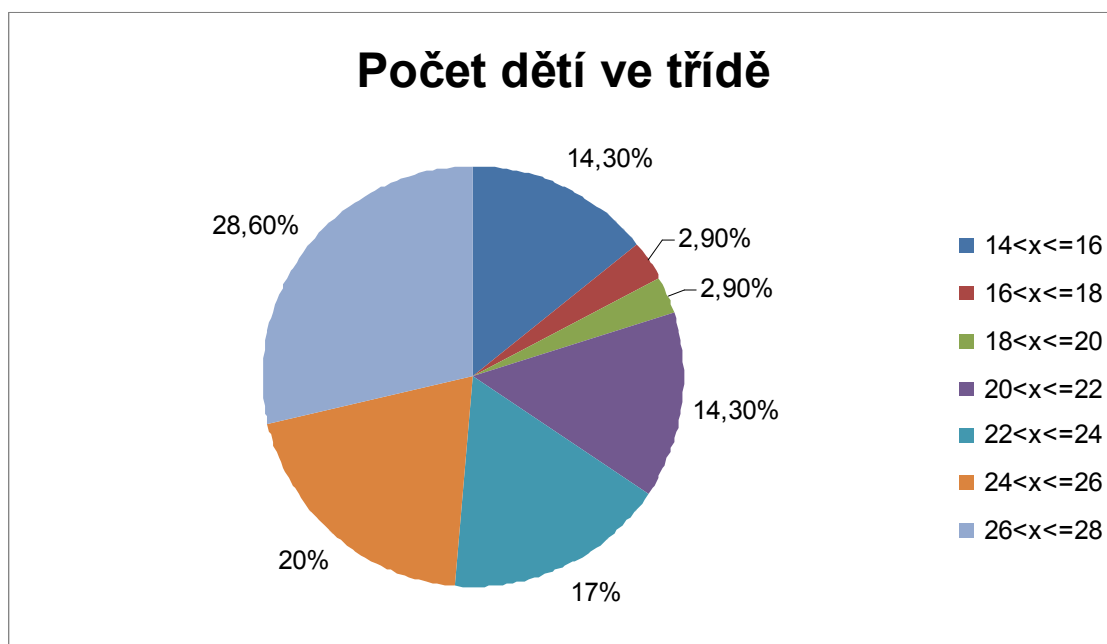

Průměrný počet dětí ve třídě na Broumovsku je 23,5 dítěte. Avšak, jak je vidět z grafu č.2 a z tabulky č.2, největší zastoupení je na hranici 26 až 28 dětí na třídu a nejmenší zastoupení je na hranici 16 až 20 dětí na třídu. Je zde také vidět, že ve třídách mateřských škol na Broumovsku je nejméně 15 dětí a nejvíce 28 dětí.

Tabulka č.2 – Rozdělení počtu dětí do kategorií

Kategorie	Počet dětí	
	Četnost	Rel.četn. všech
14<x<=16	5	14,30000
16<x<=18	1	2,90000
18<x<=20	1	2,90000
20<x<=22	5	14,30000
22<x<=24	6	17,00000
24<x<=26	7	20,00000
26<x<=28	10	28,60000

Obrázek č.2 – Procentuální rozložení četnostního zastoupení dětí ve třídách

2 Předpoklady

1) Předpokládám, že učitelky s délkou praxe vyšší než 20 let, užívají alternativních trestů a efektivních technik komunikace méně než učitelky s délkou praxe nižší než 20 let.

Zdůvodnění:

Na základě vlastní praktické zkušenosti jsem vyzorovala, že učitelky, které jsou již dlouhou dobu v praxi, jsou unavené a ztrácejí nadšení pro nové postupy při výchovném působení na děti.

2) Předpokládám, že učitelky ve třídách s počtem nad 25 dětí, neužívají alternativních technik v takové míře jako učitelky, které učí ve třídách s počtem méně než 25 dětí.

Zdůvodnění:

Z výzkumu v časopise pro výchovu a vzdělávání Informatorium vyplývá, že se vzhledem k přeplněnosti tříd, plných 76,5 % učitelek (bráno vzhledem k počtu respondentů v tomto výzkumu) spíše nezvládá či nezvládá každý den individuálně věnovat každému dítěti (Svobodová, Veselá, str. 15). To je však k užití efektivní komunikace a alternativních technik velmi důležité.

3) Předpokládám, že učitelky, které jsou spíše introvertní typy, neužívají tak často efektivní formu komunikace a učitelky spíše extrovertního typu je budou užívat častěji.

Zdůvodnění:

Vzhledem k tomu, že extroverti jsou považováni za komunikativní typy, bude jim více vyhovovat řešení problému pomocí efektivní komunikace.

3 Zpracování a vyhodnocení dat

Nyní budu srovnávat jednotlivé otázky z dotazníku s hlavními proměnnými. Nejdříve se budu zabývat tím, zda délka praxe ovlivňuje odpovědi na jednotlivé otázky. Vzhledem k určeným předpokladům jsem kategorizovala délku praxe do dvou skupin. První skupinu tvoří učitelky s praxí do dvaceti let a druhou skupina tvoří učitelky od jednadvaceti let praxe výše.

Tabulka č. 3

6)	Kategorie praxe	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	2	7	0	5	0	14
Řádková četnost		14,3%	50%	0%	35,7%	0%	
Četnost	2	3	8	2	4	4	21
Řádková četnost		14,3%	38,1%	9,6%	19%	19%	
Četnost	Všechny skupiny	5	15	2	9	4	35
Celková četnost		14,3%	42,9%	5,7%	25,7%	11,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že užíváte trest odepření nějaké odměny?

Z první skupiny dotazovaných učitelek odpovědělo 64,3% ano a spíše ano, u druhé skupiny to bylo 52,4%. V první skupině nikdo neodpověděl kategorické ne a ve druhé jen 19%. Z toho bych mohla usoudit, že tento trest je užíván hojně oběma skupinami učitelek a v rámci mého vzorku délka praxe na jeho praktikování nemá téměř žádný vliv.

Tabulka č. 4

7)	Kategorie praxe	1	3	Součty
Četnost	1	10	4	14
Řádková četnost		71,4%	28,6%	
Četnost	2	20	1	21
Řádková četnost		95,2%	4,8%	
Četnost	Všechny skupiny	30	5	35
Celková četnost		85,7%	14,3%	

Vysvětlivky: 1 = a) dítě pustím, nevidím v tom problém, 3) = c) pokud dítě žádá opakovaně, na toaletu mu jít nedovolím

Otázka: Představte si, že při odpoledním spánku některé z dětí chce jít opakovaně na toaletu. Jak se v takové situaci zachováte?

Odpovědělo za a) 71,4% a za c) 28,6% dotazovaných z první skupiny. Zde se výsledky z druhou skupinou zásadně liší 95,2% odpovědělo za a) a za c) pouze 4,8%. Z toho může vyplývat, že téměř třetina učitelek z mého vzorku, která pracuje v MŠ méně než 20 let, odepře dítěti základní potřebu vylučování. Učitelky z druhé skupiny jsou na tom lépe, tuto potřebu by dítěti odepřelo necelých 5%.

Odpověď za b) nejsem si jistá, jak se zachovám, si nevybrala ani jedna z dotazovaných.

Tabulka č. 5

8)	Kategorie praxe	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	2	3	0	7	2	14
Řádková četnost		14,3%	21,4%	0%	50%	14,3%	
Četnost	2	4	1	1	6	9	21
Řádková četnost		19%	4,8%	4,8%	28,5%	42,9%	
Četnost	Všechny skupiny	6	4	1	13	11	35
Celková četnost		17,1%	11,4%	3%	37,1%	31,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že jako trest dítěti uložíte nějakou práci navíc?

Ano a spíše ano odpovědělo 35,7% učitelek z první skupiny a 23,8% z druhé skupiny, spíše ne a ne odpovědělo 64,3% učitelek z první skupiny a 72,7% z druhé skupiny. Zdá se, že učitelky z mého vzorku s praxí nad 20 let užívají práci navíc jako trest méně než učitelky s praxí pod 20 let. Nicméně tento trest alespoň někdy využívá celých 28,8% ze všech dotazovaných.

Tabulka č. 6

9)	Kategorie praxe	1	2	3	Součty
Četnost	1	5	8	1	14
Řádková četnost		35,7%	57,1%	7,2%	
Četnost	2	7	9	5	21
Řádková četnost		33,3%	42,9%	23,8%	
Četnost	Všechny skupiny	12	17	6	35
Celková četnost		34,3%	48,6%	17,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) Mnohdy je účinnější na dítě křiknout, některé děti na vysvětlování nereagují, 2 = b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější., 3 = c) Okřiknutí nemůže být tak účinné jako klidná domluva a vysvětlení důsledků.

Otázka: Myslíte, že je účinnější křiknout na dítě, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

Za a) odpovědělo 34,3% ze všech dotazovaných učitelek. Odpověď za b) si vybralo 48,6% ze všech dotazovaných a jen 17,1% si vybralo odpověď za c) – jen v této odpovědi jsou větší rozdíly mezi danými dvěma skupinami. První skupina je zastoupena 7,2% a ve druhé skupině si myslí 23,8% učitelek, že křik nemůže být tak účinný jako vysvětlení důsledků.

Tabulka č. 7

10)	Kategorie praxe	1	2	3	Součty
Četnost	1	5	3	6	14
Řádková četnost		35,7%	21,4%	42,9%	
Četnost	2	6	5	10	21
Řádková četnost		28,6%	23,8%	47,6%	
Četnost	Všechny skupiny	11	8	16	35
Celková četnost		31,4%	22,9%	45,7%	

Vysvětlivky: 1 = a) Mnohdy je účinnější dítěti pohrozit, některé děti na vysvětlování nereagují, 2 = b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější, 3 = c) Hrozba nemůže být tak účinná jako klidná domluva a vysvětlení důsledků

Otázka: Myslíte, že je účinnější pohrozit dítěti trestem, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

Myslím si, že v tomto případě učitelky z mého vzorku považují hrozbu trestem za závažnější než křik, protože odpověď za c) si vybralo 45,7% z celkového počtu učitelek, a tudíž raději dítěti vysvětlí důsledky, než by mu pohrozily nějakým trestem. Pokud srovnáme procentuální zastoupení odpovědí u obou skupin, není zde nějakých větších rozdílů.

Tabulka č. 8

11)	Kategorie praxe	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	1	1	6	3	3	14
Řádková četnost		7,1%	7,1%	43%	21,4%	21,4%	
Četnost	2	5	1	7	4	4	21
Řádková četnost		23,8%	4,8%	33,4%	19%	19%	
Četnost	Všechny skupiny	6	2	13	7	7	35
Celková četnost		17,2%	5,7%	37,1%	20%	20%	

Vysvětlivky: 1 = a) Ano, viděla jsem jak dala dítěti pohlavek nebo ho „plácla“, 2 = b) Ano, viděla jsem jak na dítě křičí a vyhrožuje mu, že ho potrestá, 3 = c) Ano, viděla jsem, že dítěti odepřela nějakou odměnu, něco co je pro něj milé, 4 = d) Ne, nikdy jsem jinou učitelku neviděla dítě trestat, 5 = e) Jiná odpověď

Otázka: Řekla byste, že jste někdy viděla, jak jiná učitelka trestá dítě tělesně nebo psychicky?

Z první skupiny si vybralo odpověď za a) ano, viděla jsem, jak učitelka dítě plácla 7,1% učitelek a z druhé skupiny 23,8% učitelek – je možné, že větší délka praxe má na tento výsledek opravdu velký vliv, učitelky s delší praxí se mohly setkat s větším množstvím učitelek a více odpozorovat. 5,7% z celkového počtu učitelek vidělo jinou učitelku, jak na dítě křičí a vyhrožuje mu. Zdá se, že trest odepřením něčeho milého je v praxi hojně využíván, v první skupině si zvolilo tuto odpověď 43% učitelek a druhé 33,4%, 20% učitelek z celkového počtu dotazovaných nikdy nevidělo trestání dítěte učitelkou a stejné množství odpovědělo jinak, většinou kombinací odpovědí a), b), c) a také učitelky psaly, že jsou také jen lidi a dělají chyby. Myslím, že tedy přiznaly, že trestání dětí viděly, ale své kolegyně ospravedlňují, omlouvají.

Tabulka č. 9

12)	Kategorie praxe	1	2	3	4	Součty
Četnost	1	4	7	2	1	14
Řádková četnost		28,6%	50%	14,3%	7,1%	
Četnost	2	15	5	1	0	21
Řádková četnost		71,4%	23,8%	4,8%	0%	
Četnost	Všechny skupiny	19	12	3	1	35
Celková četnost		54,3%	34,3%	8,6%	2,9%	

Vysvětlivky: 1 = a) určitě ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že víte, co znamená efektivní komunikace?

Ano a spíše ano odpovědělo 88,6% ze všech dotazovaných učitelek. Kategorické ne neodpověděl nikdo.

Tabulka č. 10

13)	Kategorie praxe	1	2	3	Součty
Četnost	1	6	4	4	14
Řádková četnost		43%	28,6%	28,6%	
Četnost	2	9	5	7	21
Řádková četnost		42,9%	23,8%	33,3%	
Četnost	Všechny skupiny	15	9	11	35
Celková četnost		42,9%	25,7%	31,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) „Děti je tu nepořádek, je třeba uklidit.“, 2 = b) „Děti uklidte si hračky!“, 3 = c)

Pokud byste nepoužila ani jednu z nabízených variant, uveďte svou vlastní

Otázka: Vžijte se do situace, kdy chcete, aby si děti ve třídě uklidily své hračky. Řeknete spíše...

Odpověď za a), která je v souladu s principy efektivní komunikace, si vybralo téměř stejné množství učitelek z obou skupin – a to 43% a 42,9%. Tu odpověď, která není v souladu s efektivní komunikací, odpověď za b), si vybralo 28,6% učitelek z první

skupiny a 23,8% z druhé skupiny. Svou vlastní variantu dotvoření situace si vybralo 31,4% ze všech dotazovaných, většinou se jednalo o doplnění odpovědi a) o motivaci říkadlem nebo hrou na „něco“ (vysavače, popeláři, mravenečci, závody uklízení...). Dále se objevila odpověď: „Děti uklízíme, následuje další činnost (popíšeme jaká).“ Tu bych mohla považovat za popis situace, tedy za efektivní komunikaci, a objevila se třikrát. Zajímavou odpovědí bylo: „Vždy začínám u varianty a), ale někdy dojde i na variantu b).“ Jinou odpovědí, která také není v souladu s efektivní komunikací, byla věta: „Děti dohrajte si, jdeme uklízet.“ Jedná se o rozkaz.

Tabulka č. 11

14)	Kategorie praxe	1	2	3	4	Součty
Četnost	1	5	7	1	1	14
Řádková četnost		35,7%	50%	7,1%	7,1%	
Četnost	2	14	7	0	0	21
Řádková četnost		66,7%	33,3%	0%	0%	
Četnost	Všechny skupiny	19	14	1	1	35
Celková četnost		54,4%	40%	2,9%	2,9%	

Vysvětlivky: 1 = a) často, 2 = b) občas, 3 = c) výjimečně, 4 = d) nikdy

Otázka: Podílí se děti ve vaší třídě na vytváření pravidel chování?

Za a) často opovědělo 35,7% učitelek z první skupiny a 66,7% z druhé skupiny. Odpověď občas si vybralo 50% učitelek z první skupiny a 33,3% z druhé. Z toho usuzují, že učitelky s praxí nad 20 let dávají větší prostor dětem, aby se mohly podílet na vytváření pravidel ve třídě, a tím mohly také zasahovat do dění třídy.

Tabulka č. 12

15)	Kategorie praxe	1	2	3	Součty
Četnost	1	8	4	2	14
Řádková četnost		57,1%	28,6%	14,3%	
Četnost	2	7	11	3	21
Řádková četnost		33,3%	52,4%	14,3%	
Četnost	Všechny skupiny	15	15	5	35
Celková četnost		42,9%	42,9%	14,2%	

Vysvětlivky: 1 = a) V každém případě je nutné komunikaci usměrňovat, 2 = b) Jsou jasně stanovena pravidla hry, a proto je budu dodržovat, 3 = c) Jiná odpověď.

Otázka: Představte si situaci, kdy s dětmi provozujete komunikační techniku zvanou Komunitní kruh, ve kterém mají děti možnost sdělovat své pocity druhým. Její princip spočívá v tom, že mluví jen ten, kdo drží v ruce nějaký předmět. Budete zasahovat do komunikace z pozice učitelky a řídit atmosféru, nebo budete mluvit pouze tehdy, budete-li držet předmět i vy sama.

Komunikaci v Komunitním kruhu by usměrňovalo 57,1% učitelek z první skupiny a 33,3% z druhé. Stanovená pravidla této techniky by dodržovalo 28,6% z první skupiny a 52,4% z druhé. Myslím si, že učitelky s praxí nad 20 let více respektují děti a cítí se s nimi být na stejné úrovni než učitelky s délkou praxe pod 20 let. Tyto učitelky se vměšují do komunikace dítěte i přesto, že by pro ně měla platit stejná pravidla, proto si myslím, že se cítí být dětem nadřazené.

Jinou odpověď si vybralo 14,3% učitelek z obou skupin, ve všech případech zněla takto: „Vím, že bych asi zasahovat neměla, ale pokud ostatní děti pravidlo nedodržují, vykřikují a skáčou do řeči tomu, které má právo mluvit, musím je usměrnit.“

Tabulka č. 13

16)	Kategorie praxe	1	2	Součty
Četnost	1	0	14	14
Řádková četnost		0%	100%	
Četnost	2	1	20	21
Řádková četnost		4,8%	95,2%	
Četnost	Všechny skupiny	1	34	35
Celková četnost		2,9%	97,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) Přistoupím k potrestání Pepíčka, 2 = b) Vysvětlím Pepíčkově, že to co udělal může být Honzíkovi líto, a bylo by dobré, aby svou chybu napravil.

Otázka: Představte si situaci, kdy si Honzík postavil hrad z kostek a Pepíček mu ho úmyslně rozbořil. Jaké zvolíte řešení situace?

Pouze jedna učitelka ze všech dotazovaných by dítě za tento čin potrestala. Ostatní zvolily odpověď b). Možnosti c) tedy vlastní, jiné řešení situace nevyužil nikdo.

Tabulka č. 14

17)	Kategorie praxe	1	2	3	Součty
Četnost	1	7	4	3	14
Řádková četnost		50%	28,6%	21,4%	
Četnost	2	8	6	7	21
Řádková četnost		38,1%	28,6%	33,3%	
Četnost	Všechny skupiny	15	10	10	35
Celková četnost		42,8%	28,6%	28,6%	

Vysvětlivky: 1 = a) Dobrý příklad je většinou efektivnější než psychický trest, 2 = b) Výchova se bez nich neobejde, 3 = c) S psychickými tresty nesouhlasím.

Otázka: Jaký je váš názor na psychické tresty, jako je práce navíc, vyloučení z činnosti, hrozba, výčitky, odepření nějaké odměny a jiné.

50% učitelek z první skupiny si myslí, že psychický trest není tak efektivní jako dobrý příklad a vysvětlení. Totéž si myslí 38,1% učitelek z druhé skupiny. S psychickými

tresty vůbec nesouhlasí 21,4% z první a 33,3% z druhé skupiny. 28,6% z obou skupin učitelek si myslí, že bez některých psychických trestů se výchova neobejde. Z toho bych mohla usuzovat, že více než čtvrtina učitelek na broumovsku užívá psychické tresty ve výchově dětí.

Tabulka č. 15

18)	Kategorie praxe	1	3	Součty
Četnost	1	1	13	14
Řádková četnost		7,1%	92,9%	
Četnost	2	0	21	21
Řádková četnost		0%	100%	
Četnost	Všechny skupiny	1	34	35
Celková četnost		2,9%	97,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) pevná ruka a autoritativní přístup, 2 = b) volnost bez pravidel, 3 = c) důslednost a vzájemné respektování

Otázka: Co je pro vás ve výchově nejdůležitější?

97,1% ze všech dotazovaných si myslí, že nejdůležitější ve výchově dětí je důslednost a vzájemné respektování. To znamená, že z celkového počtu respondentek pouze jedna odpověděla, že je nejdůležitější pevná ruka a autoritativní přístup, tato učitelka spadá do první kategorie. Odpověď b) volnost bez pravidel si nevybrala žádná učitelka.

Dále se budu zabývat tím, zda počet dětí ve třídě dotazovaných učitelek ovlivňuje odpovědi na jednotlivé otázky. Učitelky jsem opět rozdělila do dvou skupin, nyní budou tvořit první skupiny učitelky s počtem od 15 do 24 dětí. Druhou skupinu tvoří učitelky praktikující ve třídách s počtem dětí od 25 do 28.

Tabulka č. 16

6)	Kategorie dětí	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	1	8	0	6	3	18
Řádková četnost		5,6%	44,4%	0%	33,3%	16,7%	
Četnost	2	4	7	2	3	1	17
Řádková četnost		23,4%	41,2%	11,8%	17,7%	5,9%	
Četnost	Všechny skupiny	5	15	2	9	4	35
Celková četnost		14,3%	42,9%	5,7%	25,7%	11,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že užíváte trest odepření nějaké odměny?

Odpověď ano a spíše ano si vybralo 50% učitelek, které mají do 24 dětí ve třídě a 64,6% učitelek s počtem dětí nad 24. Z tohoto může vyplívat, že trest odepřením něčeho milého užívají více učitelky z druhé skupiny.

Tabulka č. 17

7)	Kategorie dětí	1	3	Součty
Četnost	1	14	4	18
Řádková četnost		77,8%	22,2%	
Četnost	2	16	1	17
Řádková četnost		94,1%	5,9%	
Četnost	Všechny skupiny	30	5	35
Celková četnost		85,7%	14,3%	

Vysvětlivky: 1 = a) dítě pustím, nevidím v tom problém, 3) = c) pokud dítě žádá opakovaně, na toaletu mu jít nedovolím

Otázka: Představte si, že při odpoledním spánku, některé z dětí chce jít opakovaně na toaletu. Jak se v takové situaci zachováte?

Dítě na toaletu bez problémů pustí 94,1% učitelek z druhé skupiny a pouze 77,8% z první skupiny.

Tabulka č. 18

8)	Kategorie dětí	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	2	4	1	6	5	18
Řádková četnost		11,1%	22,2%	5,6%	33,3%	27,8%	
Četnost	2	4	0	0	7	6	17
Řádková četnost		23,5%	0%	0%	41,2%	35,3%	
Četnost	Všechny skupiny	6	4	1	13	11	35
Celková četnost		17,1%	11,4%	3%	37,1%	31,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že jako trest dítěti uložíte nějakou práci navíc?

33,3% učitelek první skupiny odpovědělo ano a spíše ano a 23,5% učitelek z druhé skupiny odpovědělo kategoričké ano, z této skupiny si nikdo nevybral odpověď spíše ano. Učitelky s počtem dětí menším než 24 pravděpodobně užívají práci za trest více než učitelky s větším počtem dětí.

Tabulka č. 19

9)	Kategorie dětí	1	2	3	Součty
Četnost	1	5	11	2	18
Řádková četnost		27,8%	61,1%	11,1%	
Četnost	2	7	6	4	17
Řádková četnost		41,2%	35,3%	23,5%	
Četnost	Všechny skupiny	12	17	6	35
Celková četnost		34,3%	48,6%	17,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) Mnohdy je účinnější na dítě křiknout, některé děti na vysvětlování nereagují, 2 = b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější., 3 = c) Okřiknutí nemůže být tak účinné jako klidná domluva a vysvětlení důsledků.

Otázka: Myslíte, že je účinnější křiknout na dítě, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

Je zajímavé, že až 48,6% ze všech dotazovaných učitelek nemůže říci, zda je účinnější na dítě křiknout nebo mu situaci klidně vysvětlit. Avšak 27,8% učitelek z první skupiny si myslí, že je mnohdy účinnější na dítě křiknout, a totéž si myslí až 41% učitelek z druhé skupiny.

Tabulka č. 20

10)	Kategorie dětí	1	2	3	Součty
Četnost	1	5	5	8	18
Řádková četnost		27,8%	27,8%	44,4%	
Četnost	2	6	3	8	17
Řádková četnost		35,3%	17,7%	47%	
Četnost	Všechny skupiny	11	8	16	35
Celková četnost		31,4%	22,9%	45,7%	

Vysvětlivky: 1 = a) Mnohdy je účinnější dítěti pohrozit, některé děti na vysvětlování nereagují, 2 = b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější, 3 = c) Hrozba nemůže být tak účinná jako klidná domluva a vysvětlení důsledků

Otázka: Myslíte, že je účinnější pohrozit dítěti trestem, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

45,7% ze všech dotazovaných učitelek si myslí, že hrozba není tak účinná jako vysvětlení důsledků, a 31,4% ze všech si myslí, že je účinnější dítěti pohrozit. Procentuální zastoupení odpovědi c) je u obou skupin podobný, u odpovědi a) se liší: z první skupiny odpovědělo 27,8% a z druhé 35,3% učitelek.

Tabulka č. 21

11)	Kategorie dětí	1	2	3	4	5	Součty
Četnost	1	3	2	4	5	4	18
Řádková četnost		16,7%	11,1%	22,2%	27,8%	22,2%	
Četnost	2	3	0	9	2	3	17
Řádková četnost		17,7%	0%	53%	11,8%	17,7%	
Četnost	Všechny skupiny	6	2	13	7	7	35
Celková četnost		17,2%	5,7%	37,1%	20%	20%	

Vysvětlivky: 1 = a) Ano, viděla jsem jak dala dítěti pohlavek nebo ho „plácla“, 2 = b) Ano, viděla jsem jak na dítě křičí a vyhrožuje mu, že ho potrestá, 3 = c) Ano, viděla jsem, že dítěti odepřela nějakou odměnu, něco co je pro něj milé, 4 = d) Ne, nikdy jsem jinou učitelku neviděla dítě trestat, 5 = e) Jiná odpověď

Otázka: Řekla byste, že jste někdy viděla, jak jiná učitelka trestá dítě tělesně nebo psychicky?

Pouze 27,8% učitelek z první skupiny a 11,8% z druhé skupiny nikdy nevidělo jinou učitelku trestat dítě. 51% učitelek z první skupiny a dokonce 70,7% učitelek z druhé skupiny vidělo jinou učitelku užít nějaký z nabídnutých trestů. Z těchto údajů může vyplývat, že tresty využívají více učitelky z druhé skupiny, ale hojně je užívají obě.

Tabulka č. 22

12)	Kategorie dětí	1	2	3	4	Součty
Četnost	1	10	4	3	1	18
Řádková četnost		55,6%	2,2%	16,7%	5,6%	
Četnost	2	9	8	0	0	17
Řádková četnost		53%	47%	0%	0%	
Četnost	Všechny skupiny	19	12	3	1	35
Celková četnost		54,3%	34,3%	8,6%	2,9%	

Vysvětlivky: 1 = a) určitě ano, 2 = b) spíše ano, 3 = c) nevím, 4 = d) spíše ne, 5 = e) ne

Otázka: Řekla byste, že víte, co znamená efektivní komunikace?

100% učitelek ze druhé skupiny a pouze 57,8% z první odpovědělo ano a spíše ano.

Tabulka č. 23

13)	Kategorie dětí	1	2	3	Součty
Četnost	1	10	5	3	18
Řádková četnost		55,6%	27,8%	16,7%	
Četnost	2	5	4	8	17
Řádková četnost		29,4%	23,5%	47,1%	
Četnost	Všechny skupiny	15	9	11	35
Celková četnost		42,9%	25,7%	31,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) „Děti je tu nepořádek, je třeba uklidit.“, 2 = b) „Děti uklidte si hračky!“, 3 = c)

Pokud byste nepoužila ani jednu z nabízených variant, uveďte svou vlastní

Otázka: Vžijte se do situace, kdy chcete, aby si děti ve třídě uklidily své hračky. Řeknete spíše

Odpověď a), která se slučuje s principy efektivní komunikace, zvolilo 27,8% učitelek z první skupiny a 23,5% z druhé. Ostatní volily odpověď b) nebo vlastní, která se většinou za efektivní nedala považovat. Z toho usuzují, že téměř tři čtvrtiny z obou skupin, neumí, v tomto případě, užívat způsob efektivní komunikace.

Tabulka č. 24

14)	Kategorie dětí	1	2	3	4	Součty
Četnost	1	9	7	1	1	18
Řádková četnost		50%	38,9%	5,6%	5,6%	
Četnost	2	10	7	0	0	17
Řádková četnost		58,8%	41,2%	0%	0%	
Četnost	Všechny skupiny	19	14	1	1	35
Celková četnost		54,4%	40%	2,9%	2,9%	

Vysvětlivky: 1 = a) často, 2 = b) občas, 3 = c) výjimečně, 4 = d) nikdy

Otázka: Podílí se děti ve vaší třídě na vytváření pravidel chování?

50% učitelek, které praktikují ve třídách do 24 dětí, odpovědělo, že se u nich děti často podílejí na tvorbě pravidel. To samé odpovědělo 58,8% učitelek, které praktikují ve třídách s počtem od 24 do 28 dětí. Odpověď občas vybralo 38,9% učitelek z první skupiny a 41,2% z druhé.

Tabulka č. 25

15)	Kategorie dětí	1	2	3	Součty
Četnost	1	8	9	1	18
Řádková četnost		44,4%	50%	5,6%	
Četnost	2	7	6	4	17
Řádková četnost		41,2%	35,3%	23,5%	
Četnost	Všechny skupiny	15	15	5	35
Celková četnost		42,9%	42,9%	14,2%	

Vysvětlivky: 1 = a) V každém případě je nutné komunikaci usměrňovat, 2 = b) Jsou jasně stanovena pravidla hry, a proto je budu dodržovat, 3 = c) Jiná odpověď.

Otázka: Představte si situaci, kdy s dětmi provozujete komunikační techniku zvanou Komunitní kruh, ve kterém mají děti možnost sdělovat své pocity druhým. Její princip spočívá v tom, že mluví jen ten, kdo drží v ruce nějaký předmět. Budete zasahovat do

komunikace z pozice učitelky a řídit atmosféru, nebo budete mluvit pouze tehdy, budete-li držet předmět i vy sama.

Množství odpovědí a) je u obou skupin téměř stejné, u první 44,4% a u druhé 41,2%. Odpověď b) zvolilo 50% z první skupiny a 35,3% z druhé skupiny učitelek. Odpověď c), tedy jinou odpověď, která zněla ve všech případech asi takto: „Vím, že bych asi zasahovat neměla, ale pokud ostatní děti pravidlo nedodržují, vykřikují a skáčou do řeči tomu, které má právo mluvit, musím je usměrnit,“ zvolilo 5,6% z první a 23,5% z druhé skupiny. Dalo by se říci, že učitelky. Které mají ve třídě počet nižší než 24 dětí, dodržují stanovená pravidla více než učitelky z druhé skupiny.

Tabulka č. 26

16)	Kategorie děti	1	2	Součty
Četnost	1	0	18	18
Řádková četnost		0%	100%	
Četnost	2	1	16	17
Řádková četnost		5,9%	94,1%	
Četnost	Všechny skupiny	1	34	35
Celková četnost		2,9%	97,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) Přistoupím k potrestání Pepíčka, 2 = b) Vysvětlím Pepíčkově, že to co udělal může být Honzíkovi líto, a bylo by dobré, aby svou chybu napravil.

Otázka: Představte si situaci, kdy si Honzík postavil hrad z kostek a Pepíček mu ho úmyslně rozbořil. Jaké zvolíte řešení situace?

U této otázky je podle mého názoru výsledek více než uspokojivý, protože jen jedna respondentka, a to z druhé skupiny, odpověděla, že přistoupí k potrestání dítěte.

Tabulka č. 27

17)	Kategorie dětí	1	2	3	Součty
Četnost	1	9	5	4	18
Řádková četnost		50%	27,8%	22,2%	
Četnost	2	6	5	6	17
Řádková četnost		35,3%	29,4%	35,3%	
Četnost	Všechny skupiny	15	10	10	35
Celková četnost		42,8%	28,6%	28,6%	

Vysvětlivky: 1 = a) Dobrý příklad je většinou efektivnější než psychický trest, 2 = b) Výchova se bez nich neobejde, 3 = c) S psychickými tresty nesouhlasím.

Otázka: Jaký je váš názor na psychické tresty, jako je práce navíc, vyloučení z činnosti, hrozba, výčitky, odepření nějaké odměny a jiné.

72,2% učitelek z první skupiny si myslí, že dobrý příklad učitelky je efektivnější než psychický trest nebo s psychickými tresty vůbec nesouhlasí, to samé si myslí 70,6% učitelek z druhé skupiny. Bohužel 27,8% z první a 29,4% z druhé skupiny si myslí, že se výchova bez psychických trestů neobejde.

Tabulka č. 28

18)	Kategorie dětí	1	3	Součty
Četnost	1	1	17	18
Řádková četnost		5,6%	94,4%	
Četnost	2	0	17	17
Řádková četnost		0%	100%	
Četnost	Všechny skupiny	1	34	35
Celková četnost		2,9%	97,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) pevná ruka a autoritativní přístup, 2 = b) volnost bez pravidel, 3 = c) důslednost a vzájemné respektování

Otázka: Co je pro vás ve výchově nejdůležitější?

Pouze jedna učitelka z první skupiny si myslí, že je důležitý autoritativní přístup a pevná ruka, ostatní učitelky ze všech dotazovaných prosazují vzájemné respektování a důslednost.

V dotazníku, který jsem distribuovala učitelkám mateřských škol na Broumovsku, byly položeny také otázky, podle kterých jsem učitelky rozdělila na dvě skupiny podle toho, zda byly více extrovertním či introvertním typem. Skupiny jsou dost nevyrovnané, první skupinu, tedy skupinu spíše introvertního typu, tvoří pouze 5 učitelek a druhou skupinu, tedy skupinu spíše extrovertního typu tvoří 30 učitelek. Budu se zabývat tím, zda osobnostní typ dotazovaných učitelek ovlivňuje odpovědi na jednotlivé otázky. Vyberu jen takové otázky, které se týkají užívání efektivní komunikace a tvorby pravidel ve třídě, protože si myslím, že osobnostní typ může toto hodně ovlivňovat.

Tabulka č.29

13)	Kategorie extro-intro	1	2	3	Součty
Četnost	1	2	2	1	5
Řádková četnost		40%	40%	20%	
Četnost	2	13	7	10	30
Řádková četnost		43,3%	23,3%	33,4%	
Četnost	Všechny skupiny	15	9	11	35
Celková četnost		42,9%	25,7%	31,4%	

Vysvětlivky: 1 = a) „Děti je tu nepořádek, je třeba uklidit.“, 2 = b) „Děti uklid'te si hračky!“, 3 = c)

Pokud byste nepoužila ani jednu z nabízených variant, uveďte svou vlastní

Otázka: Vžijte se do situace, kdy chcete, aby si děti ve třídě uklidily své hračky. Řeknete spíše

Procentuální zastoupení každé z odpovědí je téměř shodné u obou skupin. Nelze tedy říci, že by v této situaci měl osobnostní typ nějaký vliv na užití efektivní komunikace.

Tabulka č.30

14)	Kategorie extro-intro	1	2	3	4	Součty
Četnost	1	4	1	0	0	5
Řádková četnost		80%	20%	0%	0%	
Četnost	2	15	13	1	1	30
Řádková četnost		50%	43,4%	3,3%	3,3%	
Četnost	Všechny skupiny	19	14	1	1	35
Celková četnost		54,4%	40%	2,9%	2,9%	

Vysvětlivky: 1 = a) často, 2 = b) občas, 3 = c) výjimečně, 4 = d) nikdy

Otázka: Podílí se děti ve vaší třídě na vytváření pravidel chování?

První skupina odpověděla za a) 80% a druhá 50%. Mohla bych usuzovat, že spíše introvertní učitelky nechávají při vytváření pravidel prostor i dětem. Odpověď občas si vybralo 20% z první skupiny a 43,4% z druhé skupiny.

Tabulka č. 31

15)	Kategorie extro-intro	1	2	3	Součty
Četnost	1	4	1	0	5
Řádková četnost		80%	20%	0%	
Četnost	2	11	14	5	30
Řádková četnost		36,7%	46,7%	16,6%	
Četnost	Všechny skupiny	15	15	5	35
Celková četnost		42,9%	42,9%	14,2%	

Vysvětlivky: 1 = a) V každém případě je nutné komunikaci usměrňovat, 2 = b) Jsou jasně stanovena pravidla hry, a proto je budu dodržovat, 3 = c) Jiná odpověď.

Otázka: Představte si situaci, kdy s dětmi provozujete komunikační techniku zvanou Komunitní kruh, ve kterém mají děti možnost sdělovat své pocity druhým. Její princip spočívá v tom, že mluví jen ten, kdo drží v ruce nějaký předmět. Budete zasahovat do komunikace z pozice učitelky a řídit atmosféru, nebo budete mluvit pouze tehdy, budete-li držet předmět i vy sama.

Učitelky z první skupiny se pravděpodobně cítí povinovány usměrňovat komunikaci při technice Komunitního kruhu, protože odpověď za a) si vybralo 80% spíše introvertních učitelek. U druhé skupiny je to 36,7%.

Tabulka č. 32

16)	Kategorie extro-intro	1	2	Součty
Četnost	1	0	5	5
Řádková četnost		0%	100%	
Četnost	2	1	29	30
Řádková četnost		3,3%	96,7%	
Četnost	Všechny skupiny	1	34	35
Celková četnost		2,9%	97,1%	

Vysvětlivky: 1 = a) Přistoupím k potrestání Pepíčka, 2 = b) Vysvětlím Pepíčkově, že to co udělal může být Honzíkovi líto, a bylo by dobré, aby svou chybu napravil.

Otázka: Představte si situaci, kdy si Honzík postavil hrad z kostek a Pepíček mu ho úmyslně rozbořil. Jaké zvolíte řešení situace?

100% spíše introvertních učitelek a téměř 100% extrovertních učitelek by dítě za výše popsaný prohřešek nepotrestalo. Zde také není téměř žádný rozdíl.

Závěr

Závěr začnu shrnutím výsledků dat z dotazníku a porovnáním s předpoklady. Zdá se, že první předpoklad, že učitelky s délkou praxe vyšší než 20 let, užívají alternativních trestů a efektivních technik komunikace méně než učitelky s délkou praxe nižší než 20 let, se nepotvrdil. Z výzkumu vyplývá, že učitelky s vyšší praxí užívají trestů méně než učitelky s praxí nižší. Bohužel však obě tyto skupiny užívají při výchově psychických trestů a myslí si, že se bez nich výchova neobejde. Z dotazníků vyplynulo, že toho litují, ale neví, jak jinak s dítětem problematickou situací řešit. Většina učitelek z obou skupin tvrdí, že ví co je efektivní komunikace, ale při řešení zadaných otázek, které měly za úkol zjistit orientaci v této problematice, zvolila odpovídající variantu méně než polovina učitelek. Troufám si tedy tvrdit, že učitelky neví, co je principem techniky efektivní komunikace a možná, že vyhovující odpovědi byly voleny intuitivně. Z výzkumu také vyplývá, že dotazované učitelky s praxí delší než 20 let více respektují děti a dávají jim větší prostor při společném vytváření pravidel ve třídě.

Předpoklad, že učitelky ve třídách s počtem nad 25 dětí, neuvžívají alternativních technik v takové míře jako učitelky, které učí ve třídách s počtem méně než 25 dětí, by mohl být potvrzen. Z výzkumu vyplývá že učitelky, které mají ve třídě nad 25 dětí, více křičí, hrozí a jinak trestají než učitelky ve třídách pod 25 dětí. Podle mého názoru tedy i méně využívají efektivní komunikaci a vyvození přirozených důsledků. Dále vyplývá, že učitelky, které učí ve třídě do 24 dětí dodržují spolu s dětmi dohodnutá pravidla častěji než učitelky z druhé skupiny. Podle mého názoru je tomu tak, protože učitelky v přeplněných třídách jsou více unavené a více nervózní, a proto bývají ve stresu a nepohodě, a tím působí negativně i na okolí a děti v jejich třídě.

Třetí předpoklad, že učitelky, které jsou spíše introvertní typy, neuvžívají tak často efektivní formu komunikace a učitelky spíše extrovertního typu je budou užívat častěji, nemohu potvrdit ani vyvrátit z toho důvodu, že skupiny osobnostních typů jsou početně nevyrovnané. Myslím si, že díky tomu mohou být výsledky zkreslené a nenašla jsem

velké rozdíly v odpovědích. Když jsem stanovila tento předpoklad, nenapadlo mě, že profesi učitelky budou vykonávat spíše extrovertně založené typy, ale nyní mi to přijde celkem logické.

Možná, pokud bych měla k dispozici větší vzorek respondentek, výsledky by byly přesnější, ale bohužel jsem na broumovsku větší dostupný výzkumný vzorek nenašla.

Seznam použité literatury

1. Čáp, J., Mareš J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001
2. Disman, M., *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživateel*. Praha: Karolinum, 2002
3. Helus, Z., *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004
4. Kopřiva, P., Nováčková J., Nevolová, D., Kopřivová, T., *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006
5. Matějček, Z. *Co kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996
6. Matějček, Z. *Po dobrém nebo po zlém*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968
7. Mertin, V. Gillernová, I., *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003.
8. Somr. M., *Úvod do metodologie a metod výzkumu*. České Budějovice, 2006.
9. Svobodová, E., Veselá, J., *Ideály a realita českého předškolního vzdělávání*. In: Informatorium: Časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD. Portál, 2009, č.8., str. 12-15
10. Svobodová, E., *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Rabe, 2007
11. Vágnerová, M., *Vývojová psychologie, Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000
12. Portál. *Problémy spojené s nevhodným působením rodiny* (on line). In: Portal.cz Dostupný z WWW: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>

Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník

Vážené učitelky mateřských škol,

držíte v rukou dotazník, který je určený učitelkám mateřských škol na Broumovsku.

Cílem tohoto dotazníku je zjistit, jak jsou děti trestány a pokud nejsou, jakými technikami jsou tresty nahrazovány.

Výsledky budou použity v bakalářské práci s názvem Problematika trestů v mateřské škole. Vyplnění dotazníku vám zabere maximálně deset minut. U každé otázky je možná jen jedna odpověď. Dotazník je zcela anonymní, proto Vás prosím o pravdivé odpovědi.

Děkuji za Váš čas.

Michaela Šišková, studentka třetího ročníku Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Následující otázky jsou zaměřeny na proměnné, které by mohly ovlivnit užívání trestů.

- 1) Délka praxe:.....
- 2) Počet dětí ve třídě:.....

Nyní bude následovat několik otázek vztahujících se k vašemu osobnostnímu typu.

- 3) Pokud byste měla na výběr, strávila byste večer ve společnosti nebo v pohodlí vašeho domova?
  - a) určitě ve společnosti
  - b) spíše ve společnosti
  - c) podle nálady
  - d) spíše v pohodlí domova
  - e) určitě v pohodlí domova

4) Pokud máte problém, preferujete řešení svépomocí nebo se raději svěříte blízké osobě?

- a) určitě svépomocí
- b) spíše svépomocí
- c) spíše se svěřím
- d) určitě se svěřím

5) Řekla byste, že vám dělá problém hovořit o svých pocitech nebo jste spíše typ, kterému to problém nečiní?

- a) vždy hovořím o svých pocitech
- b) někdy hovořím o svých pocitech
- c) nikdy hovořím o svých pocitech

Následující otázky jsou zaměřeny na oblast trestů.

6) Řekla byste, že užíváte trest odepření nějaké odměny?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

7) Představte si, že při odpoledním spánku, některé z dětí chce jít opakovaně na toaletu.

Jak se v takové situaci zachováte?

- a) dítě pustím, nevidím v tom problém
- b) nejsem si jistá, jak bych se zachovala
- c) pokud dítě žádá opakovaně, na toaletu mu jít nedovolím

8) Řekla byste, že jako trest dítěti uložíte nějakou práci navíc?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím

- d) spíše ne
- e) ne

9) Myslíte, že je účinnější křiknout na dítě, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

- a) Mnohdy je účinnější na dítě křiknout, některé děti na vysvětlování nereagují.
- b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější.
- c) Okřiknutí nemůže být tak účinné jako klidná domluva a vysvětlení důsledků.

10) Myslíte, že je účinnější pohrozit dítěti trestem, pokud opakovaně neposlechne váš pokyn, nebo se domníváte, že je účinnější mu klidně a opakovaně vysvětlovat důsledky jeho chování.

- a) Mnohdy je účinnější dítěti pohrozit, některé děti na vysvětlování nereagují.
- b) Nelze říct, která z těchto technik je účinnější.
- c) Hrozba nemůže být tak účinná jako klidná domluva a vysvětlení důsledků.

11) Řekla byste, že jste někdy viděla, jak jiná učitelka trestá dítě tělesně nebo psychicky?

- a) Ano, viděla jsem, jak dala dítěti pohlavek nebo ho „plácla“.
- b) Ano, viděla jsem, jak na dítě křičí a vyhrožuje mu, že ho potrestá.
- c) Ano, viděla jsem, že dítěti odepřela nějakou odměnu, něco co je pro něj milé.
- d) Ne, nikdy jsem jinou učitelku neviděla dítě trestat.
- e) Jiná odpověď:

.....
.....

Následující otázky jsou zaměřeny na oblast efektivní komunikace.

12) Řekla byste, že víte, co znamená termín efektivní komunikace?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím

- d) spíše ne
- e) ne

13) Vžijte se do situace, kdy chcete, aby si děti ve třídě uklidily své hračky. Řeknete spíše:

- a) „Děti je tu nepořádek, je třeba uklidit.“
- b) „Děti uklid'te si hračky!“
- c) Pokud byste nepoužila ani jednu z nabízených variant, uveďte svou vlastní

.....
.....

14) Podílí se děti ve vaší třídě na vytváření pravidel chování?

- a) často
- b) občas
- c) výjimečně
- d) nikdy

15) Představte si situaci, kdy s dětmi provozujete komunikační techniku zvanou Komunitní kruh, ve kterém mají děti možnost sdělovat své pocity druhým. Její princip spočívá v tom, že mluví jen ten, kdo drží v ruce nějaký předmět. Budete zasahovat do komunikace z pozice učitelky a řídit atmosféru, nebo budete mluvit pouze tehdy, budete-li držet předmět i vy sama.

- a) V každém případě je nutné komunikaci usměrňovat.
- b) Jsou jasně stanovena pravidla hry, a proto je budu dodržovat.
- c) Jiná odpověď:

.....
.....

16) Představte si situaci, kdy si Honzík postavil hrad z kostek a Pepíček mu ho úmyslně rozbořil. Jaké zvolíte řešení situace?

- a) Přistoupím k potrestání Pepíčka.

b) Vysvětlím Pepíčkovi, že to, co udělal, může být Honzíkovi líto, a bylo by dobré, aby svou chybu napravil.

c) Jiná odpověď:

.....
.....

Dále následují souhrnné otázky.

17) Jaký je váš názor na psychické tresty, jako je práce navíc, vyloučení z činnosti, hrozba, výčitky, odepření nějaké odměny a jiné.

- a) Dobrý příklad je většinou efektivnější než psychický trest.
- b) Výchova se bez nich neobejde.
- c) S psychickými tresty nesouhlasím.

18) Co je pro vás ve výchově nejdůležitější?

- a) pevná ruka a autoritativní přístup
- b) volnost bez pravidel
- c) důslednost a vzájemné respektování

Příloha č. 2

CD s videem, na kterém je zobrazeno vyvozování pravidla s dětmi. CD je přiloženo na zadní straně bakalářské práce.